

Uniwersytet Wrocławski
Wydział Filologiczny
Instytut Filologii Angielskiej

mgr Katarzyna Filipowska

Lingwistyka kognitywna a przekład poezji

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
prof. UW dr. hab. Marka Kuźniaka

Streszczenie w języku polskim

Znaczący rozwój translatoryki (ang. *Translation Studies*) w dwudziestym i dwudziestym pierwszym wieku wskazuje na rosnące znaczenie zawodu tłumacza oraz potrzebę usystematyzowania procesu tłumaczenia na gruncie naukowym. W odpowiedzi na dynamiczny rozwój translatoryki i zapotrzebowanie na dalsze badania dotyczące procesu tłumaczenia, niniejsza praca ma na celu poszerzenie dotychczasowych osiągnięć w obszarze Translation Studies (TS) oraz zgłębienie zastosowania językoznawstwa kognitywnego w tłumaczeniu poezji. Rozprawa ma wykazać, że zaadaptowanie osiągnięć lingwistyki kognitywnej na gruncie translatoryki może okazać się pomocne w procesie analizy utworu poetyckiego, a następnie, w jego tłumaczeniu na język docelowy.

Niniejsza praca ma na celu przedstawienie systematycznego podejścia do tłumaczenia poezji. Efektem przeprowadzonych badań jest zaproponowany model tłumaczenia utworów poetyckich oparty na założeniach językoznawstwa kognitywnego. Interdyscyplinarny charakter pracy, który przejawia się w opisie zastosowania kognitywistyki na gruncie językoznawstwa, literaturoznawstwa i translatoryki, wskazuje na złożoność zjawisk związanych z tłumaczeniem poezji. W odpowiedzi na potrzebę usystematyzowania wiedzy naukowej dotyczącej tłumaczenia utworów poetyckich, w pracy przedstawiono tło teoretyczne oraz metodologiczne, które stanowią podstawę dla analitycznej części pracy, tj. praktycznego zastosowania językoznawstwa kognitywnego w tłumaczeniu poezji, jak również dla zaproponowanego modelu tłumaczenia wierszy.

Przedstawione w pracy tło teoretyczne ma na celu zaprezentowanie rozwoju translatoryki od czasów starożytnych po współczesność. W rozdziale 1. przedstawiono różne definicje *przekładu* oraz historię teorii tłumaczenia z podziałem na badania językoznawcze, w tym teorie wywodzące się z językoznawstwa kognitywnego, i niejęzykoznawcze. Za podstawę rozważań nad tłumaczeniem poezji przyjęto aktualną dyskusję na temat tego, czym jest poetyka, czym jest wiersz, i czym poetyka nie jest. Rozdział 1 przedstawia różne podejścia w nauce przekładu, w tym do tłumaczenia wierszy. Pozwala zrozumieć złożoność zagadnień związanych z przekładem oraz prezentuje różne, często przeciwstawne, teorie, narzędzia i techniki tłumaczeniowe.

W celu zapewnienia podstawy metodologicznej dla badań nad przekładem poetyckim, w rozdziale 2. przedstawiono podstawowe założenia i wybrane zagadnienia z językoznawstwa kognitywnego. Są to między innymi teorie dotyczące ucieleśnionego umysłu (ang. *embodiment*), gramatyki, obrazowania (ang. *imagery* lub *construal*), metafor konceptualnych (ang. *conceptual metaphors*) oraz amalgamatów kognitywnych (ang. *cognitive blending*). Rozdział 2 opisuje również dotychczasowe osiągnięcia w badaniach nad zastosowaniem językoznawstwa kognitywnego w tłumaczeniu poezji, ze szczególnym uwzględnieniem prac Elżbiety Tabakowskiej oraz Agnieszki Gicali. Zaprezentowane tło metodologiczne służy za podstawę dla analizy wybranych utworów poetyckich i ich tłumaczeń oraz fundament dla modelu tłumaczenia poezji przedstawionego w rozdziale 4.

Wymienione powyżej zagadnienia wywodzące się z językoznawstwa kognitywnego służą za podstawę dla przeprowadzenia analizy wybranych utworów poetyckich współczesnych twórców polskich i angielskich: W. H. Audena, Krzysztofa Kamila Baczyńskiego, Julii Hartwig, Philipa Larkina, Tadeusza Różewicza i Wisławy Szymborskiej, których łączy doświadczenie II Wojny Światowej. Analizie poddano również tłumaczenia

wybranych utworów poetyckich w celu przedstawienia różnic i podobieństw pomiędzy tekstami w języku źródłowym i docelowym. Podstawowym elementem analizy wierszy i ich tłumaczeń w rozdziale 3. jest Langackerowskie pojęcie obrazowania i jego wymiary: perspektywa (ang. *perspective*), uszczegółowienie (ang. *specificity*), ogniskowanie (ang. *focusing*) oraz wyróżnienie (ang. *prominence*). Ponadto w rozdziale 3. przedstawiono przykłady metafor konceptualnych obecnych w wybranych utworach poetyckich i sposób ich tłumaczenia na język kultury docelowej. Opisano również zagadnienie integracji pojęciowej na przykładzie utworu Krzysztofa Kamila Baczyńskiego oraz jego tłumaczenia na język angielski. Istotnym elementem rozdziału 3. jest również praktyczna dyskusja na temat podejścia do tłumaczenia formy utworów poetyckich, na przykład do przekładania rymu i rytmu.

Badanie zastosowania językoznawstwa kognitywnego w przekładzie utworów poetyckich zaowocowało powstaniem modelu tłumaczenia poezji. Uwzględnia on znaczenie umiejętności językowych, wiedzy językoznawczej, znajomości kontekstu oraz praktyki zawodowej w procesie tłumaczenia. Przedstawia również poszczególne etapy tłumaczenia poezji: określenie celu przekładu, przeprowadzenie kognitywno-językoznawczej analizy tekstu źródłowego i przekładanie z języka źródłowego na język kultury docelowej. Fundamentalnym elementem zaproponowanego modelu jest osadzenie procesu tłumaczenia poezji na gruncie językoznawstwa kognitywnego. Istotną część rozdziału 4. stanowi również dyskusja na temat wyzwań związanych z tłumaczeniem poezji oraz krytyczna refleksja nad zaproponowanym modelem.

Podsumowując, niniejsza praca ma charakter interdyscyplinarny i ma na celu wykazanie, że zastosowanie lingwistyki kognitywnej w przekładzie poezji może okazać się pomocne w procesie tłumaczenia utworów poetyckich. Przedstawione tło teoretyczne, metodologiczne oraz badania empiryczne służą za podstawę dla lepszego zrozumienia problemów związanych z tłumaczeniem wierszy i prowadzą do przedstawienia modelu tłumaczenia poezji, który ma na celu usystematyzowanie procesu przekładania utworów poetyckich.

6.12.2021 Katarzyna Filipowska